

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد
بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم
از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Ideological

مسائل ایدئولوژیک

الحاج داکتر امین الدین «سعیدی – سعید افغانی»

۰۳ اپریل ۲۰۱۴

آب زمزم و آداب استعمال آن

در مورد تاریخچه آب زمزم بهتر خواهد بود بحث خویش را به این حدیث متبرکه آغاز نمایم: امام بخاری از ابن عباس روایت کرده است که هاجر علیها السلام وقتی که او و فرزندش اسماعیل دچار تشنگی گردیدند برکوه مروه رفت و صدائی شنید، به خود گفت: «خاموش، سپس به دقت گوش داد و دوباره همان صدا را شنید و گفت: براستی صدایت را شنیدم، اگر فریادرس هستی. آنگاه فرشته‌ای را در محل فعلی زمزم دید، که با پاشنه یا بال خود، آنجا را می‌کند تا این که آب پیدا شد.

هاجر شروع کرد به کندن آن تا به صورت حوض درآید و با مشت از آن برمی‌گرفت و می‌نوشید و فوراً جای مشت او

آب فوران می‌زد»

ابن عباس گوید: پیامبر صلی الله علیه و سلم گفت: «رحم الله أم إسماعیل، لو ترکت زمزم - أو قال: لو لم تغترف من الماء لكانت زمزم عینا معینا» (خدا مادر اسماعیل را بیامرزد، اگر زمزم را به حال خود می‌گذاشت و از آن با مشت برنمی‌داشت و جلوان را نمی‌گرفت، زمزم به صورت چشمه روان درمی‌آمد). اوگفت: سپس هاجر از آن آب نوشید و بچهاش را شیر داد.

فرشته به وی گفت:

از خشک شدن و ضایع شدن آب این چشمه نترسید. بیگمان این جوان - اسماعیل - و پدرش خانه خدا - بیت‌الله الحرام - را در اینجا بنیان می‌نهند و خداوند دوستان خود را تباه نمی‌کند و آنان را ضایع نمی‌گرداند.

مؤرخین می‌نویسند که آثار چاه آب زمزم پس از مدتی از میان رفت تا آن که عبدالمطلب بار دیگر آن را حفر نمود و از آن زمان تا کنون حاجیان از این آب بهره‌مند می‌شوند.

در توسعه اخیر سالن‌های جداگانه‌ای برای زنان و مردان، در طبقه زیرزمین مطاف، در کنار چاه ساخته شده و زائران از شیردان های آبی که در آنجا نصب شده و نیز از ظرف‌های وگلیاسی که در نقاط مختلف مسجد الحرام از آب زمزم پر می‌شود، استفاده می‌کنند.

آیا طهارت کردن به وسیله آب زمزم جایز است؟

امام نووی رحمه الله چنین می‌گوید: «طهارت با آب زمزم مکروه نیست، و این رأی تمام علماء است، به جز روایتی از امام احمد (که جایز ندانسته). دلیل ما اینست چون: ممنوعیتی برای آن ثابت نشده است، و از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت شده که فرمودند: «إِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ». صحیح ابی داود (۵۹). یعنی: «آب پاک کننده است و هیچ چیز آن را نجس نمی‌کند».

و اما آنچه که از ابن عباس در نهی شستن به وسیله آب زمزم وارد شده، صحیح نیست (یعنی روایت منتسب به ایشان صحیح نیست)». برای معلومات مزید مراجعه شود به: (کتاب فتاوی الإمام النووی" (ص ۱۶).

یادداشت:

بسیاری از علماء استفاده از آب زمزم را برای ازبین بردن نجاسات مکروه و حتی بعضی علماء آن را حرام دانسته اند، و امام ابو حنفیه تصریح کرده اند: غسل جنابت نباید با آب زمزم باشد. (ارشاد الساری شرح مناسک ملا علی القاری) (ص ۳۲۸).

آداب نوشیدن آب زمزم:

تعدادی از علماء بدین عقیده اند که نوشیدن آب زمزم به مانند دیگر آبها، مستحب است که به صورت نشسته صورت گیرد، ولی در ضمن می‌افزایند: اگر کسی آب زمزم را ایستاده هم بنوشد فرقی ندارد، زیرا در روایات اسلامی ثابت شده که پیامبر صلی الله علیه وسلم به صورت ایستاده هم آب زمزم را نوشیدند، ولی غالباً به صورت نشسته آب نوشیدند و اینگونه نیست که آب زمزم حتماً باید ایستاده باشد، چرا که دلیلی بر لزوم ایستاده خوردن آب زمزم وارد نیست، و اصلاً دلیلی بر تفاوت آداب نوشیدن آب زمزم با آب معمولی نیست.

و آنچه از حدیث ابن عباس رضی الله عنه آمده که می‌گوید: «سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ». بخاری (۱۶۳۷). یعنی: «از آب زمزم به رسول الله صلی الله علیه وسلم دادم و او با حالت ایستاده آن را نوشید».

علماء این حدیث را دلیل بر جواز نوشیدن آب، معمولی یا زمزم، به صورت ایستاده می‌دانند، نه دلیل بر وجوب ایستاده نوشیدن آب زمزم! چرا که احادیث زیادی وارد شدند که ثابت می‌کند پیامبر صلی الله علیه وسلم آب را به حالت نشسته نوشیدند؛ و حتی از نوشیدن به صورت ایستاده نهی کردند، چنان که از انس و ابوسعید خدری رضی الله عنهما روایت شده: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَجَرَ (فِي لَفْظٍ: نَهَى) عَنِ الشَّرْبِ قَائِمًا» مسلم (۲۰۲۴) و (۲۰۲۵). یعنی: پیامبر صلی الله علیه وسلم از نوشیدن به حالت ایستاده نهی فرمودند.

اما علماء با جمع بین حدیث ابن عباس و احادیث دیگری که نوشیدن آب به صورت ایستاده را جایز می‌دانند، با احادیث نهی از نوشیدن به صورت ایستاده، گفتند: از آنجائی که پیامبر صلی الله علیه وسلم اکثراً به صورت نشسته آب نوشیدند، لذا افضل آنست به صورت نشسته آب نوشید، ولی جایز است که به صورت ایستاده هم آب نوشید ولی کراهت دارد، و فرقی بین آب معمولی با آب زمزم در این حکم وجود ندارد.

امام نووی رحمه الله درباره احادیث وارد شده درباره نوشیدن آب چنین می گوید: «بحمد الله اشکال (و تعارضی) بین این احادیث وجود ندارد، و هیچ یک از آن احادیث ضعف ندارند بلکه همه صحیح هستند، و رأی درست آنست که نهی پیامبر صلی الله علیه وسلم (بر ایستاده نوشیدن) حمل بر کراهت تنزیهی می شود، و اما این که پیامبر صلی الله علیه وسلم به صورت ایستاده آب نوشیدند، این دلیل بر جواز است، پس اشکال و تعارضی (بین احادیث) نیست... (در ادامه می گوید): پیامبر صلی الله علیه وسلم برای بیان جواز چیزی گاهی برای یک یا دو بار آن را انجام می داد (تا مردم بدانند که جایز است) ولی بر حالت افضل مواظبت و مداومت داشتند، و برای همین بیشتر وضوهای ایشان سه بار سه بار بود (یعنی اعضای وضو را سه بار می شستند) و بیشتر طواف ایشان با پیاده بود، و بیشتر نوشیدن ایشان به حالت نشسته بود، و این امر واضح و روشن است و کسی که اندکی علم داشته باشد در آن تشکیک وارد نمی کند.

تبرک با آب زمزم

در حدیثی از ابودر رضی الله عنه در ماجرای اسراء و معراج روایت شده است: «أن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال: «... فنزل جبرئیل علیه السلام ففرج صدری، ثم غسل بها زمزم...» یعنی: جبرئیل فرود آمد و سینۀ مرا شکافت و با آب زمزم شست و شو داد. (بخاری: ۳۴۹)

محمود بن احمد بن موسی ابو محمد بدر الدین العینی حنفی در شرح این حدیث می گوید: «و این قطعاً دلالت بر فضل آب زمزم دارد؛ چرا که جبرئیل شستن سینۀ پیامبر صلی الله علیه وسلم را مختص آب زمزم گردانیده است.» (عمدة القاری ۲۷۷/۹)

ابن عباس رضی الله عنه می فرماید: پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «إن الحمی من فیح جهنم، فأبردوها بماء زمزم.» یعنی: برآستی که تب از (جنس) گرمای جهنم است، پس آن را با زمزم خنک گردانید. مسند امام احمد ۳۹۱/۱ قطعاً منتفع شدن از این همه منافع آب زمزم به توفیق باری تعالی میسر است و به خاطر برکتی است که الله تعالی در آن آب قرار داده است.

هرچند خصوصیات و ویژگی های مبارک دیگری برای آن ذکر کرده اند ولی صحت آنها به اثبات نرسیده اند.

بردن آب زمزم توسط حجاج :

همۀ علماء برجایز بودن انتقال آب زمزم به تمامی نقاط و سرزمینهای دیگر جهت تبرک به آن، اتفاق نظر دارند. علت جواز آن هم حدیثی است از ام المومنین حضرت بی بی عایشه رضی الله عنها که وی آب زمزم را با خود حمل می کرد و می گفت: پیامبر صلی الله علیه وسلم نیز همین کار را می کردند. (ترمذی ۲۹۵/۳ حدیث حسن و غریب است) ابن تیمیه رحمه الله می گوید: جایز است هرکس مقداری از آب زمزم را با خود به جایی دیگر حمل کند زیرا که سلف صالح چنین کرده اند. (رسائل الکبری ابن تیمیه ۱۴۱۳/۲).

اما تبرک به آب زمزم در شرع ثابت شده و حتی تبرک به آن در شرع مستحب است، ولی باید در نظر داشت که کسی که از آن می نوشد تا مریضیش شفاء یابد همواره از جانب الله تعالی بداند و آب زمزم را با این نیت بنوشد که خداوند آن آب را سببی برای شفایش قرار داده است.

آب زمزم با فضیلت ترین آب روی کره زمین است.

الله تعالی به آب زمزم خصلتی شفاء دهنده بخشیده که در دیگر آبهای معمولی وجود ندارد. خداوند تبارک و تعالی چاه زمزم را به خصوصیت های مبارکی مختص گردانیده است از جمله:

۱- چاه زمزم با فضیلت ترین آب روی کره زمین است.

ابن عباس می گوید: «قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «خير ماء على وجه الأرض ماء الزمزم» یعنی: بهترین آب بر روی زمین آب زمزم است. طبرانی در معجم الكبير ۹۸/۱۱

و از ابوذر رضی الله عنه در ماجرای اسراء و معراج روایت شده است که: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «... فنزل جبرئيل عليه السلام ففرج صدري، ثم غسل بها زمزم...» یعنی: جبرئیل فرود آمد و سینه مرا شکافت و با آب زمزم شستشو داد. بخاری: ۳۴۹

محمود بن احمد بن موسی ابو محمد بدر الدین العینی حنفی در شرح این حدیث می گوید: «و این قطعاً دلالت بر فضل آب زمزم دارد؛ چرا که جبرئیل شستن سینه پیامبر صلی الله علیه وسلم را مختص آب زمزم گردانیده است.» عمدة القاری ۲۷۷/۹

۲- سیر شدن کسی که آب زمزم را بنوشد.

در جریان اسلام آوردن ابوذر رضی الله عنه، زمانی که سه روز در مکه اقامت می کند، او اندازه یک روز و نیم به جای این که هر نوع طعامی بخورد، از آب زمزم می نوشد و پیامبر صلی الله علیه وسلم به وی می گوید: «إنها مباركة، إنها طعام طعم.» یعنی: به راستی که آب زمزم مبارک است و آن غذایی است که صرف گشته است. مسلم ۱۹۲۲/۴ این اثر رحمة الله می گوید: «یعنی انسان با نوشیدن آن سیر می گردد همچنان که با خوردن غذا سیر می شود.» (النهاية لابی الأثیر ۱۲۵/۳)

۳- شفاء یافتن به وسیله نوشیدن آن.

ابن عباس رضی الله عنه می فرماید: پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «إن الحمى من فيح جهنم، فأبردوها بماء زمزم.» یعنی: برآستی که تب از (جنس) گرمای جهنم است، پس آن را با زمزم خنک گردانید. مسند امام احمد ۳۹۱/۱ قطعاً منتفع شدن از این همه منافع آب زمزم به توفیق باری تعالی میسر است و به خاطر برکتی است که الله تعالی در آن آب قرار داده است.

هر چند خصوصیات و ویژگی های مبارک دیگری برای آن ذکر کرده اند ولی صحت آنها به اثبات نرسیده اند. علماء برجایز بودن انتقال آب زمزم به تمامی نقاط و سرزمینهای دیگر جهت تبرک به آن ، اتفاق نظر دارند. علت جواز آن هم حدیثی است از ام المونین عایشه رضی الله عنها که وی آب زمزم را با خود حمل می کرد و می گفت: پیامبر

صلی الله علیه و سلم نیز همین کار را می کردند. (ترمذی ۲۹۵/۳ حدیث حسن و غریب است)

ابن تیمیه رحمة الله می گوید:

جایز است هر کس مقداری از آب زمزم را با خود به جایی دیگر حمل کند زیرا که سلف صالح چنین کرده اند. (رسائل الكبرى ابن تیمیه ۱۴۱۳/۲). خلاصه این که، آب زمزم دارای خصلتها

و ویژگیهای است که الله تعالی به لطف خود در آن نهاده که سایر آبهای دیگر از داشتن آن ویژگیها محرومند و این فضل الله تعالی به مخلوقاتش است که در هر کس و هر چیز بخواهد قرار می دهد: «ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (مائده ۵۴)

یعنی: این، فضل خداست که به هر کس بخواند (و شایسته ببیند) می‌دهد؛ و (فضل) خدا وسیع، و خداوند داناست. و تبرک به آب زمزم در شرع ثابت شده و حتی تبرک به آن در شرع مستحب است، ولی باید در نظر داشت که کسی که از آن می‌نوشد تا مریضیش شفاء یابد شفاء را همواره از جانب الله تعالی بداند و آب زمزم را با این نیت بنوشد که خداوند آن آب را سببی برای شفایش قرار داده است.

آیا جایز است که آب زمزم با توجه به خصوصیتی که دارد برای مداوا به جایی دیگر برده شود، آیا در صورت بردن به جایی دیگر همچنان خاصیتش را حفظ می‌کند؟

بله جایز است که انسان آب زمزم را از مکه به جاهای دیگر ببرد، و خصوصیت هائی که در مکه دارد آن جا هم در آن وجود دارد.

طوریکه در حدیث ابی هریره و عاتشه آمده: (ان النبیص کان یعود بعض اهلہ بمسح بیده الیمنی و یقول: اللهم رب الناس اذهب البأس واشف انت الشافی لاشفاء الا شفاءک شفاء لا یغادر سقما) رسول خدا صلی الله علیه وسلم برای یکی از اعضای خانواده‌اش که مریض بود این دعا را می‌خواند و با دست راست او را مالش می‌داد: خداوند ای پروردگار انسان‌ها، رنجوری را بیرون کن و شفاء فرما زیرا تو شفا دهنده‌ای و شفائی به غیر از شفای تو نیست شفای آن‌چنان که اثری از رنجوری باقی نگذارد. بخاری کتاب الطب: (۵۷۴۲) مسلم (۲۱۹۱) (۴۶).

فضایل خاص آب زمزم:

۱- اولین برجستگی خاصی که در آب زمزم قرار دارد اینست که: این آب در مقدس‌ترین مکان روی زمین یعنی در نزدیکی بیت الله الحرام و مقام ابراهیم فواره نموده است.

۲- دومین خصوصیت آب زمزم در آن است که: قلب مبارک پیغمبر صلی الله علیه وسلم به این آب شست و شو داده شده است، سینه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چهار مرتبه شکافته شد و قلب مبارک شان به آب زمزم شسته شد چنانچه در صحیح بخاری روایت شده یک مرتبه در سنین چهار سالگی که در نزد مادر رضاعی خود حلیمه سعدیه بود و مرتبه دیگر در ده سالگی و مرتبه سوم وقتیکه با نزول وحی توسط جبرئیل به پیغمبری مبعوث شد و مرتبه چهارم شب اسراء و معراج وقتی که به آسمانها عروج نمودند.

۳- سومین خصوصیت آب زمزم اینست که جانشین غذاء بوده و در گرسنگی انسان را کفایت می‌کند امام قرطبی درین مورد فرمود: خداوند ملکی را فرستاد و آن ملک آب را فواره داد که در جای خوراک می‌ایستد و در صحیح مسلم روایت شده: آنگاه که ابوزر رضی الله عنه به مکه آمد و داخل حرم شده و مدت سی روز در آنجا باقی ماند پیغمبر صلی الله علیه وسلم از او پرسید از چی وقت در اینجا هستی؟ ابوزر در جواب گفت مدت سی شبانه روز می‌شود پیغمبر صلی الله علیه وسلم پرسید کی تو را غذا می‌داد؟ او گفت غذای من آب زمزم بود و از نوشیدن آن فربه شدم و هیچ احساس گرسنگی نمی‌کنم.

رسول معظم اسلام فرمودند این آب مبارکی است که غذائی خوردنی نیز می‌باشد.

و امام ابن قیم در کتاب خویش زادالمعاد می‌فرماید: «کسانی زیادی را دیدم که غذای شان آب زمزم بود و هیچ احساس گرسنگی نمی‌کردند و توأم با دیگر مردمان طواف نموده و مناسک حج را به توانائی کامل انجام می‌دادند حتی بعضی شان برایم گفتند که مدت چهل روز غذای آنها آب زمزم بوده است.

۴- خصوصیت دیگر آب زمزم در این است که در این آب شفای بسیاری از امراض حسی و معنوی در آن نهفته است.

آداب استعمال آب زمزم :

نوشیدن آب زمزم سنت است و سنت بودن آن در موارد ذیل وارد شده است؛ وقت فارغ شدن حاجی از طواف خانه کعبه و قبل از شروع در سعی و هم چنان بعد از اداء دیگر مناسک حج. البته این سنت بودن فقط برای کسی هست که به حج یا عمره رفته است اما برای دیگران هیچ حکمی ندارد بلکه یک امر مباحی می باشد.

و آداب نوشیدن آب زمزم همان آداب نوشیدن همه آب ها می باشد که قرار آتی بیان می گردد: به دست راست خود بنوشد و داخل آب نفس نکشد و درسه بار نفس کشیدن (در خارج از آب) بنوشد و پیش از نوشیدن بسم الله بگوید و بعد از آن الحمد لله

بعضی خطاها و برداشت های نادرست در مورد آب زمزم :

- ۱- از جمله خطاهای شایع بین بعضی مردم گمان این که نوشیدن از آب زمزم از جمله مناسک و جویی و لازمی حج و عمره است در حالیکه چنین نیست بلکه نوشیدن آن یک امر استحبابی بوده و لازمی نمی باشد.
- ۲- از جمله اشتباهات باور و اعتقاد بعضی بر این که خصوصیت آب زمزم با بیرون نمودن آن از مسجدالحرام تغییر می یابد (مراد تغییر مزه آنست).
- ۳- اعتقاد بعضی بر استحباب و مشروعیت شستن کفن ها به آب زمزم درحالی که این اعتقاد هیچ اصلی ندارد.
- ۴- دیگر از اشتباهات در زمینه آب زمزم اعتقاد بعضی مردم بر حرام بودن پختن چیزی و یا هم پختن چای و امثال آن به آب زمزم می باشد.
- ۵- باور به این که آوردن آب زمزم به عنوان سوغات حج یکی از ضروریات حج است چنانچه اگر حاجی نتواند آب زمزم با خود بیاورد طوری احساس می شود که حج او ناقص می باشد.

تتبع و نگارش :

الحاج داکتر امین الدین « سعیدی - سعید افغانی »

مدیر مطالعات ستراتژییک افغان و

مسئول مرکز کلتوری دحقوق لاره- جرمن